

Utjecaj formiranja novozavjetnog kanona na kredo *sola Scriptura*

Ervin Budiselić
Biblijski institut, Zagreb
ervin.budiseli@zg.t-com.hr

UDK:225:281.1:283:286
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 10, 2010.
Prihvaćeno: 3, 2011.

Sažetak

Ovaj članak analizira povijesni i teološki utjecaj koji nekoliko stoljeća dug proces formiranja novozavjetnog kanona ima na kredo sola Scriptura. Kao rezultat toga, autor potvrđuje valjanost sola Scriptura u nekim aspektima dok u drugim aspektima smatra da sola Scriptura mora biti revidirana i promijenjena. Povijesno gledajući, sola Scriptura uzima 66 biblijskih knjiga kao konačni autoritet za vjerovanje i život Crkve. Budući da se naziv kanon – što je zatvorena lista knjiga kojoj se ništa ne može dodati i ništa od nje oduzeti – ne koristi za novozavjetne spise sve do vremena Atanazija (367. g) i budući da se naziv Pismo u prva četiri stoljeća koristio i za druge spise, a ne samo za današnjih dvadeset sedam knjiga Novog zavjeta, nemoguće je tvrditi da sola Scriptura predstavlja izvorno učenje rane Crkve. Ako protestantizam nastavi tvrditi da sola Scriptura predstavlja izvorno učenje rane Crkve, onda se poradi povijesne točnosti i drugi dokumenti osim dvadeset sedam novozavjetnih dokumenata moraju uzeti kao autoritativna Pisma ili se ne može govoriti o kanonu Novog zavjeta (niti o sola Scripturi) sve do vremena Atanazija. Teološki gledano, autor smatra da kanon Novog zavjeta nije bio konačni autoritet za vjeru i život rane Crkve. Umjesto toga, konačni autoritet za ranu Crkvu nalazio se u poruci Evanđelja koja je prvotno naviještena od strane Isusa, a kasnije je navješćivana po Crkvi u usmenom i, u konačnici, u pisanom obliku. Današnji dokumenti Novog zavjeta bili su prepoznati kao autoritativni zato što svjedoče o Isusovu događaju i sadrže pisani zapis Evanđelja koje je naviješteno od strane Isusa i apostola, a ne zato što su nadahnuti od Boga. Također, o raspravi o kanonu umjesto usmje-

ravanja na točno određivanje značenja pojmova kao što su Pismo i kanon, autor predlaže da se usmjerimo na pitanje koliko i u kojoj mjeri su novozavjetni dokumenti bili korišteni, to jest, da se prepozna razlika tri kategorije dokumenata (koja ovisi o tome koliko su često bili navođeni) i tri razdoblja u kojima su ti dokumenti bili navođeni (prvo, drugo i treće stoljeće).

Uvod

U protestantskim crkvama Pismo ima vrlo važno mjesto i ulogu. Za protestante Pismo je jedini i konačni *autoritet* za vjeru i život kao i *mjerilo* istine prema kojem se prosuđuje sve ostalo. Razlog tome je taj što je Pismo kao nadahnuta Božja riječ nepogrešiva i nezabludiva. Takvo shvaćanje Pisma, povijesno gledajući, prisutno je u reformacijskom vjerovanju *sola Scriptura* te predstavlja jedan od stupova na kojima je Reformacija izgrađena. Međutim, nakon pet stoljeća *sola Scriptura* protestantizam je unutar sebe podijeljen raznim denominacijama, učenjima, naglascima, doktrinama itd, a sve te podjele (često i nepomirljive razlike) imaju svoje ishodište u izgrađivanju i prakticiranju vjere prvenstveno na Bibliji. Kako to može biti? Kako jedan konačni autoritet (u ovom slučaju Biblija) može proizvesti takve podjele? Iako postoji dosta uzročnika koji su doveli do takvog stanja, u pronalaženju odgovora dio naše pažnje mora se usmjeriti na kredo *sola Scriptura*.

Namjera je ovog članka istražiti kredo *sola Scriptura* u odnosu na proces formiranja novozavjetnog kanona i to iz dva razloga. Prvi razlog je taj što, iako je u protestantizmu Biblija vrlo važna, prosječan protestantski vjernik pridaje malo pažnje povijesnom procesu koji je doveo do nastanka Biblije koja se svake nedjelje nosi u crkvene zajednice.¹ Međutim, Crkva je postojala prije Biblije, i kršćani prvih nekoliko stoljeća nisu bili upoznati s pojmom “nošenja svojih Biblija u crkvu.”

Drugi razlog je taj što u dijalogu između rimokatolika i protestanata glede odnosa biblijskog kanona i Crkve, rimokatolici su skloni naglašavati da je usmena tradicija (predaja) prethodila pisanoj tradiciji i da je Crkva bila ta koja je odredila koje knjige će naposljetku biti uključene u novozavjetni kanon. Protestantski odgovor na takve tvrdnje je taj da kršćani nikada nisu bili bez Pisma (u ovom slučaju radi se o Starom zavjetu), Pismo nije samo pisani oblik predaje, već Bogom nadahnuti zapis, a Crkva nije bila ta koja nam je dala Pismo, već je to djelo Duha

1 Abraham primjećuje da Luther nije prihvatio kanoničnost novozavjetnih knjiga jer ih je Crkva izdvojila kao takve, nego jer te knjige govore o Kristu, vječnoj Riječi Božjoj. U protivnom, Luther bi pridao važniju ulogu crkvenoj prosudbi nego samome Pismu (2006, 124). Možda je to jedan od razloga zašto protestanti općenito pridaju malu važnost procesu nastanka novozavjetnog kanona; čineći tako, činilo bi se kao da se Crkvi priznaje autoritet veći od Pisma.

Svetoga (McCarthy, 2004, 287–93). Smatram da su ovakve rasprave besplodne jer, iako je Crkva postojala prije novozavjetnog kanona, i Crkva i novozavjetni kanon duguju svoj nastanak i postojanje Isusovom spasonosnom činu i poruci Evanđelja koja je prethodno bila navješćivana. Drugim riječima, niti je Biblija stvorila Crkvu niti je Crkva stvorila Bibliju, već naprotiv, obje duguju svoj nastanak Isusu i njegovoj poruci Evanđelja. Prema tome, niti je Biblija iznad Crkve niti je Crkva iznad Biblije, već obje stoje pod autoritetom Isusa i njegove poruke Evanđelja. Zbog toga slažem se sa sljedećom izjavom Forsytha: “Evanđelje Božjeg povijesnog čina milosti jest nepogrešiv autoritet i moć i nad Crkvom, i nad Biblijom. Ono ih je obje stvorilo. Objе postoje za njega, i moraju služiti njegovoj svrsi” (Bloesch, 1989, 71).

Shodno tome, teza članka je da *sola Scriptura* - uzimajući *Pismo*, tj. u slučaju Novog zavjeta dvadeset sedam novozavjetnih knjiga - kao konačno mjerilo za kršćansku vjeru u životu rane Crkve nije povijesno korektno i teološki ispravno gledište. Povijesno gledajući sa stanovišta Novog zavjeta, *sola Scriptura* uzima samo dvadeset sedam novozavjetnih knjiga kao konačni autoritet za vjeru i život Crkve, no sve do Atanazija 367. ne nalazimo da se pojam *kanon* primjenjuje za zatvorenu listu knjiga kojoj se ništa ne može dodati niti oduzeti. Također, pojam *Pismo* se u ranoj Crkvi primjenjuje široko i nije isključivo vezan uz dvadeset sedam novozavjetnih kanonskih knjiga te one nisu jedina Pisma koja su autoritativna za Crkvu. Iz toga slijedi da, ako protestantizam želi tvrditi da *sola Scriptura* predstavlja izvorno učenje rane Crkve, onda mora prihvatiti i druge knjige kao *autoritativna Pisma*, a ne samo današnjih dvadeset sedam, ili prestati tvrditi postojanje novozavjetnog kanona, a samim time i postojanje *sola Scriptura* vjerovanja do vremena Atanazija kada je kanon Novog zavjeta (u smislu zatvorene liste autoritativnih knjiga) manje-više određen. Razlog tomu je taj što pojmovi *Pismo* i *kanon Novog zavjeta* nisu istoznačni.

Teološki gledano, moj prijedlog za revidiranjem *sola Scriptura* vjerovanja ne znači da novozavjetni kanon, tj. Biblija, prestaje biti konačni autoritet za vjeru i život Crkve. No novozavjetna Pisma nisu bila jedini autoritet za Crkvu, već su bila dio šireg crkvenog kanona. Poruka Evanđelja koju je Isus započeo naviještati nastavljena je biti navješćivana posredstvom Crkve u usmenom i pisanom obliku, a autoritet novozavjetnih dokumenata nalazio se u tome što oni svjedoče o Isusovom događaju (*Jesus event*) te sadrže pisani zapis poruke Evanđelja koje su Isus i apostoli propovijedali.² Zbog toga smatram da je nadahnuće novozavjetnih dokumenata bilo sporedno za njihov autoritativni status.

2 U ovoj stvari slažem se sa Zahnom da izvorni kanon ili mjerilo kršćanstva je Isus Krist, njegov život i njegovo učenje, a autoritet novozavjetnih spisa leži u apostolskom svjedočanstvu koje posreduju. Ovaj stav ponekad se naziva “kanonom prije kanona.”

Također, u ovom članku osvrnut ću se na još jedan teološki problem *sola Scriptura*, a to je da nakon 500 godina zastupanja vjerovanja koje u sebi *sola Scriptura* sadrži, crkve reformacijske baštine imaju ozbiljnu krizu tumačenja Biblije. "The history of the canon makes it evident that the canon is not a primordial or even a particularly early feature of Christianity; it is the final product, rather, of a long and gradual development conditioned by a variety of historical circumstances, theological controversies, and ecclesiastical decisions" (Gamble, 1989, 224). Ova Gambleova rečenica izvrstan je uvod u razgovor o odnosu između *sola Scriptura* i novozavjetnog Pisma kao kanona jer ukazuje na to da je rana Crkva više od stvaranja zatvorene liste novozavjetnog kanona bila usredotočena na ispravno tumačenje *Pisma*. Iako podupirem vjerovanje *sola Scriptura* koje kaže da je Biblija za nas danas konačni autoritet u pitanjima kršćanske doktrine, vjere i života, određena povijesna i teološka revizija tradicionalnog evanđeoskog gledišta o autoritetu *Pisma* je nužna.

U prvom dijelu članka razmotrit ću odnos između *sola Scriptura* i novozavjetnog kanona pokazujući kako bi s povijesnog stajališta proces nastanka novozavjetnog kanona trebao promijeniti naše gledište o kredo *sola Scriptura*. U drugom dijelu članka pokazat ću da s teološkog stanovišta *sola Scriptura* ima problem dokazati da je *Pismo* bilo konačni autoritet u životu rane Crkve. Također, u današnjim protestantskim crkvama *sola Scriptura* sve više postaje *solo Scriptura*³ što dovodi do ozbiljne krize u tumačenju Biblije.

SOLA SCRIPTURA U ODNOSU NA FORMIRANJE NOVOZAVJETNOG KANONA - POVIJESNO GLEDIŠTE

Povijesni problem *sola Scriptura* - nastanak novozavjetnog kanona s povijesnog gledišta

Kao što je istaknuto u uvodu, teza je ovog članka da, ako protestantizam nastavi tvrditi da je *sola Scriptura* povijesno i izvorno učenje post-apostolske Crkve (Webster, 1999), onda se poradi povijesne točnosti u kanon Novog zavjeta mo-

3 Pod *solo Scriptura* podrazumijevam stav gdje se svaki pojedinac za sebe bez dijaloga s drugim kršćanima, Crkvom ili tradicijom drži svojeg osobnog tumačenja Biblije u pitanjima doktrine. Takav stav ide ruku pod ruku s hermeneutičkim stavom "samo ja i moja Biblija" prema kojem se svakom pojedincu dopušta da zadrži svoj teološki stav po pitanju doktrine (McMahon).

raju uključiti i drugi crkveni spisi osim današnjih dvadeset sedam ili se treba odustati od korištenja tog pojma sve do vremena Atanazija kada je kanon Pisma, u jednom smislu, određen. Razlog tomu je činjenica da pojmovi *Pismo* i *kanon Novog zavjeta* nisu istoznačni. Naime, ako je određeni tekst bio autoritativan kao *Pismo* to automatski ne pretpostavlja postojanje novozavjetnog *kanona*. Stoga ću u ovom dijelu članka raspravljati o značenju riječi kanon kao i o tome što sve sačinjava crkvenu kanonsku baštinu. Također, analizirat ću razne teorije nastanka novozavjetog kanona, i u konačnici, prikazat ću kako su se i na koji način današnje novozavjetne knjige koristile u životu Crkve tijekom prvih nekoliko stoljeća.

Definicija pojma kanon i crkvene kanonske baštine

Danas kada kažemo “kanon Biblije” mislimo na zatvorenu zbirku tekstova kojoj više ništa ne može biti dodano niti od nje oduzeto. Međutim, ovakvo shvaćanje pojma kanon rezultat je određenog povijesnog razvoja. Kada se ta riječ koristi u Novom zavjetu (Gal 6,16; 2 Kor 10,13; 15,16; Fil 3,16) ona nema ništa s listom autoritativnih tekstova. Radije, odnosi se na mjerilo ili pravilo vjerovanja i življenja koje nam je ponuđeno Kristovom otkupiteljskom smrću, ili se odnosi na područje koje je Bog udijelio Pavlu za njegov misijski rad (Allert, 2007, 79). Ali sama riječ *kanon* je već bila poznata i prije kršćanstva te je u antici imala razna značenja. Doslovno, riječ označava visak ili štap za mjerenje. U figurativnom smislu, kanon predstavlja načelo ili model prema kojem se sve ostalo prosuđuje. U platonskom smislu predstavlja savršenu formu, ili može predstavljati nepogrešiv kriterij tj., logičko načelo prema kojem se može spoznati istina od laži (Williams, 2005, 359). Riječ je također označavala jedinice mjere (kao npr. današnje ravnalo u centimetrima) i odatle se kanon počeo koristiti za označavanje niza takvih oznaka. U konačnici riječ je u općenitom smislu označavala “nizove” ili “liste” (Bruce, 1988, 17–18).

U drugom dijelu drugog stoljeća Irenej primjenjuje riječ *kanon* na *pravilo vjere*. To je bila sažeta izjava osnovnog sadržaja kršćanske vjere prema kojoj bi se svaka doktrina ili biblijsko tumačenje mogla prosuđivati. Nadalje, riječ se koristila za odluke koncila, samostanska pravila, kler, i u konačnici, za listu, indeks ili tablicu/popis - nešto prema čemu bi se osoba mogla orijentirati (Allert, 2007, 79). Konačno, Atanazije je 376. riječ kanon primjenio na listu novozavjetnih knjiga, ali ne samo u smislu liste, već u smislu mjerila ili pravila - tj., liste autoritativnih knjiga koje se koriste kao mjerilo kršćanske vjere, doktrine i prakse (Bruce, 1988, 18). Prema tome, mi danas govorimo o kanonu kao o listi ili popisu knjiga koje su autoritativne (predstavljaju mjerilo ili pravilo) za kršćanstvo.

Još 1891. god. Edward Reuss je primjetio sljedeće:

“The use of the term canon has never been restricted to the Bible. There were canons of councils, canon law, the canonical life, canons of cathedrals, etc.

All these expressions have at bottom the same origin and are derived from a primitive meaning anterior to our canon of Scripture” (Reuss, 1891, 218).

To znači da je kanonska baština rane Crkve uključivala puno više toga od samog *Pisma*. Prema Abrahamu, uz *Pismo, pravilo vjere* i vjeroispovijesti, kanonska baština uključuje:

(1). praksu, iskustva i rituale povezane s krštenjem i euharistijom; (2). liturgijske tradicije koje se odnose na općenit sadržaj bogoštovlja; (3). sofisticirane ikonografske tradicije (4). crkvenu regulativu ili kanone glede uređivanja unutarnjeg života Crkve i njezinih članova; (5). crkvene oce, svece, i učitelje koji su tijekom vremena ostvarili poseban položaj u intelektualnom i duhovnom životu zajednice; (6). unutarnje strukture ili uređenje zajednice kao što je npr. razvoj episkopata (Abraham, 2006, 37–39).

Kanon Pisma prema tome, predstavlja samo dio crkvene kanonske baštine⁴ i ne bi se trebao izdvajati od nje jer se razni dijelovi kanona međusobno nadopunjuju. Povijesna je činjenica da je usmena predaja prethodila Pismu i samo Pismo ju pretpostavlja. Znamo također da je Crkva postojala prije novozavjetnih pisama i novozavjetnog kanona.⁵ Kao što Gamble tvrdi, kritika forme pokazala je da novozavjetni materijal, posebno evanđelja, odražavaju dosljedno oslanjanje i poštivanje tradicije (ispovjedne, liturgijske, poticajne i egzegetske) (Gamble, 1989, 229). Iz Papijinog primjera vidljivo je da je usmena predaja jednako važna kao i pisani materijali (čak joj je dana prednost), ali naposljetku, pisani materijali koji su bili povezani s apostolima stekli su veću važnost. Također je ispravno reći da je Biblija crkvena knjiga jer je nastala u krilu Crkve, bila je tumačena i korištena od strane Crkve, i u konačnici priznat joj je autoritet. Prema tome, svaki pristup proučavanju novozavjetnog kanona koji ne uzima u obzir tradiciju i kanonsku baštinu u kojoj je novozavjetni kanon nastao je, prema mome mišljenju, promašen i pogrešan.

Abraham tvrdi da je svaki dio kanonske baštine važan ovisno o vrijednostima i svrsi za koju je namijenjen (2006, 53):

- 4 Sanders smatra kanoničnost kao nešto što ima neprekidnu važnost ili primjenjivost na život zajednice (Sanders, 1984, 41). Iako on to značenje primjenjuje na Pismo, smatram da je prikladno ovo značenje primijeniti na sve dijelove crkvene kanonske baštine.
- 5 “Evangelicals... often fail to appreciate that the church was founded not upon the apostolic documents, but rather upon the apostolic doctrine. The church existed at least a decade before the earliest book of the New Testament was penned, and possibly as long as six decades until the New Testament was completed. But during this period it was not without authority. Its standard, its canon, was ultimately Jesus Christ Himself, and mediately His apostles. Even in the immediate post apostolic period we find a great stress on apostolic tradition alongside a written New Testament canon” (Sawyer, 1991, 40).

Hence the Creed is exceptionally useful in catechetical work; the Scriptures are useful in providing agreed text for preaching; the Eucharist is pivotal in nurturing an intimate communion with the risen Lord; iconography is important in signifying the sanctification of matter; the writings of the Fathers are invaluable in pursuing the implications of the Scriptural material and in exploring second-order questions... the episcopate is vital in dealing with matters of internal order and discipline.

Da li je Abraham u pravu ili ne upitno je, ali smatram da D. H. Williams ne griješi kada razdoblje patristike naziva i smatra kanonom, jer je to razdoblje funkcioniralo kao kanon za kršćansku teologiju i temelj za usmjeravanje nadolazećeg teološkog razvoja u narednih tisuću petsto godina (Williams, 2005, 362). Nadalje, u tome je razdoblju nastao kanon Pisma, stvorene su osnovne vjeroispovijesti u odgovoru na razne hereze i nastala su prva promišljanja o Pismu i kršćanskim katahezama, komentarima i propovijedima (Williams, 2005, 365).

Teorije nastanka

Rasprava o pitanju *kada* je novozavjetni kanon razvijen i zatvoren prije svega ovisi o razumijevanju pojmova *pismo* i *kanon*. "The former is an open collection of authoritative books, a collection with only vague contours; books can still be added to it, or removed from it. A canon however is a closed and exclusive list of books regarded as authoritative. The more strictly one defines 'canon,' the later the date of its origin" (De Jonge, 2003, 311). U oba slučaja spisi kao *pismo* i spisi kao *kanon* jesu autoritativni, ali to ne znači da su novozavjetni spisi bili smatrani autoritativnima samo onda kada su sakupljeni u kanon (Donner, 1982, 26). Stoga u ovom dijelu članka želim razmotriti četiri pogleda na zatvaranje novozavjetnog kanona i izazvati ono što se naziva "ortodoksnim" poimanjem nastanka kanona.

B. B. Warfield

Manje-više uobičajno evanđeosko poimanje kanona može se pronaći u spisima B. B. Warfielda. On tvrdi da je kanon s božanskog stanovišta upotpunjen onda kada je apostol Ivan napisao posljednju knjigu Novog zavjeta. Međutim, prihvaćanje tih kanonskih knjiga od strane ljudi ovisilo je o "vjerodostojnom dokazu apostolstva." Za Warfielda *Pismo* je autoritativno jer je napisano od strane apostola koji su svoje spise nametnuli Crkvi na isti način na koji je Tora bila nametnuta Izraelu (Sawyer, 1991, 32). On priznaje da je u različitim dijelovima Crkve kanon bio različit, ali istodobno ne daje nikakve naznake kada je Crkva univerzalno prihvatila kanon. Jedino kaže da je Crkva od vremena Ireneja i nadalje uglavnom posjedovala cjelokupni kanon kakvog ga mi danas posjedujemo (Allert, 2007, 39).

Theodor Zahn

Allert primjećuje da Zahn slično kao i Warfield smatra da je novozavjetni kanon nastao krajem prvog stoljeća, no izvorno pravilo ili kanon kršćanstva jest Isus Krist, njegov život i učenje. S vremenom prvi kršćani uvidjeli su potrebu da sačuvaju Isusovu baštinu u pisanom obliku. Kada se to desilo novozavjetni kanon je bio prisutan, a mi jedino možemo istraživati na koji je način rana Crkva prihvatila te knjige. Potporu svojih tvrdnji Zahn nalazi u sljedećem: kad se god u spisima rane Crkve nađe navod iz neke novozavjetne knjige to je dokaz kanoničnosti te knjige. On ne tvrdi da su današnjih dvadeset sedam novozavjetnih knjiga u tom obliku postojale kad je Crkva ušla u drugo stoljeće, ali tvrdi da je već tada postojala jezgra spisa na koje se Crkva pozivala. Ta kolekcija spisa nije bila nametnuta Crkvi, već je to nešto što je spontano nastalo u životu Crkve (Allert, 2007, 41–2). Dakle, kanon je rezultat neprestanog sakupljanja, dodavanja i rasta i nije bio nametnut Crkvi kao što to tvrdi Warfield.

Adolf von Harnack

Harnack se protivi Zahnu u nekoliko stvari. On smatra da navođenje ili aludiranje na neku novozavjetni knjigu u spisima rane Crkve nije dokaz da su kanonske. Prema njemu, Zahn je bio uspješan u dokazivanju da su novozavjetne knjige bile poznate i korištene u životu rane Crkve, ali ne i da su bile kanonske ili smatrane *Pismima* (Barton, 1997, 4). Samo onda kada se neka novozavjetna knjiga navodi uz prateću formulu “kao što Pismo kaže,” ili “stoji pisano/pisano je” to joj pridaje kanonski status i dokazuje da je ta knjiga po svome položaju bila jednaka položaju Starog zavjeta. Za razliku od Zahna, Harnack smješta nastanak novozavjetnog kanona u drugu polovicu drugog stoljeća jer tek tada nalazimo da se novozavjetni dokumenti navode kao “pisma” (Allert, 2007, 42–3).⁶ Ako je Zahn kanon Novog zavjeta smatrao rezultatom neprestanog sakupljanja, dodavanja i rasta, Harnack je smatrao da je kanon nastao kao rezultat procesa ograničavanja i isključivanja. Ako je određeni spis bio nazvan *pismom*, to je značilo da je ta knjiga bila smatrana dijelom zbirke koja je posjedovala autoritet jednak Starom zavjetu. Shodno tome, ako određeni dokument nije bio nazvan *pismom*, on ne pripada toj autoritativnoj kolekciji. Harnack je vjerovao da je novozavjetni kanon nastao kao protuteža, ali također i kao rezultat oponašnja Marciona, jer je Marcion bio prva osoba nama poznata koja je objavila listu knjiga što bi trebale sačinjavati ono što bi danas nazvali novozavjetnim kanonom. Dakle, Marcion je zapravo prisilio Crkvu da načini svoj vlastiti kanon.

6 To ne znači da Harnack tvrdi da je novozavjetni kanon bio u potpunosti zatvoren krajem drugog stoljeća. On priznaje postojanje jezgre Novog zavjeta, ali također i priznaje važnost kasnijih popisa kanonskih knjiga (Allert, 2007, 88).

Nastanak kanona u četvrtom stoljeću

Nastanak kanona u četvrtom stoljeću odražava Sundbergovu tezu koji smatra da se u proučavanju povijesti nastanka novozavjetnog kanona mora napraviti razlika između pojmova *pismo* i *kanon*. Iako oba pojma govore o dokumentima koji se smatraju autoritativnima, tehnički je ispravnije reći da se o *kanonu* ne može govoriti sve do druge polovice četvrtog stoljeća. Barton primjećuje da je Harnack bio u pravu kada je smatrao Zahnov rani datum nastanka kanona promašenim, ali to ne znači da se već krajem prvog stoljeća velikom broju novozavjetnih knjiga nije pridavao veliki značaj (Barton, 1997, 4). Sundbergova teza je usmjerila raspravu u smjeru da se o novozavjetnom kanonu može govoriti jedino onda kada se pokaže da su određeni spisi svjesno i namjerno izdvojeni od ostalih spisa. Prema njemu, samo od četvrtog stoljeća nadalje možemo naići na autoritativne liste glede točnog ograničenja što spada u kanonske spise, a što ne.

“Ortodoksno” poimanje nastanka kanona

A. Hembd donosi stajalište Edwarda Freera Hillsa koje naziva “ortodoksnim poimanjem nastanka kanona.” Prema Hembdu, ovo ortodoksno stajalište uključuje shvaćanje da su sve knjige Novog zavjeta do 200. g. bile sakupljene i prihvaćene u kanon osim 2. i 3. Ivanove poslanice, 2. Petrove, Hebrejima i Otkrivenja. Međutim do 4. stoljeća i te knjige bile su općeprihvaćene, a samo nekolicina ih je dovodila u pitanje. No ipak kanon je bio uspostavljen, uređen i univerzalno prihvaćen jednom zauvijek. Drugim riječima, kanon Novog zavjeta je u potpunosti bio uređen do 4. stoljeća i nikada više nije bio dovođen pod upitnik (Hembd, 2007, 23).

Sawyer smatra ovu tvrdnju pretjeranom jer naprosto ne odražava povijesne činjenice. Sabori u Hiponu i Katragi nisu bili ekumenski koncili, već lokalne skupštine čije odluke su imale prevagu samo u lokalnim biskupijama, a Atanazijevo uskrsno pismo (Pismo 39) nije bilo obvezujuće za Istočne crkve. Crkva nikada nije dosegla obvezujuću odluku glede veličine i opsega kanona, a to je vidljivo i u činjenici da su različiti dijelovi Crkve imali različite kanone kao i u činjenici da Luther uoči Reformacije nije bio jedini koji je imao problema s opsegom Novog zavjeta (Sawyer, 1991, 43–5).

Povijesni pregled kako i na koji način su današnje novozavjetne knjige bile korištene

Pitanje kako i u kojoj mjeri su današnje novozavjetne knjige bile korištene u povijesti Crkve je jedno od najvažnijih pitanja za ovu temu iz dva razloga. Kao prvo, Barton ističe da je granica razdoblja nastanka novozavjetnog kanona omeđena

Isusovim životom i učenjem kao i serijom koncilijarnih odluka četvrtog i petog stoljeća. Ali formiranje kršćanske Biblije je priča koja nema ni početka ni kraja (Barton, 1997, 1). Prema tome, postoji mala nada da ćemo jednoga dana doći do mjesta gdje ćemo imati odgovore izvan svake sumnje na sva naša pitanja. Drugo, Barton smatra da je pitanje kanona iluzorno pitanje ili pseudoproblem. Barton smatra neuspješnim nastojanja teologa da utvrde kako i zašto je Crkva prihvatila ni manje ni više nego dvadeset sedam autoritativnih spisa Novog zavjeta i smjestila ih uz Stari zavjet (Barton, 1997, 2). On smatra da se rasprave između Zahna, Harnacka i Sundberga ne vode oko bitnih stvari, već oko naziva ili termina,⁷ jer bez obzira na to koje rješenje prihvatimo, ono bitno ne utječe na naše razumijevanje kako je pojedini spis postao dijelom Biblije (Barton, 1997, 11).⁸ “So long as we ask only ‘was this book canonical or not in this period?’ we presuppose that ‘canonical’ was something that books could be” (Barton, 1997, 14).

Prema tome, Barton veruje da su svi gore spomenuti teolozi u pravu: krajem prvog stoljeća novozavjetne knjige posjedovale su određeni autoritet; određene knjige bile su nadodavane, premda ne bez pravljenja razlike, tijekom drugog i trećeg stoljeća; a od četvrtog stoljeća nadalje posjedujemo autoritativne odluke glede njihovog točnog opsega. S druge strane, ovi teolozi su svi jednako u krivu jer nitko u prvom stoljeću nije imao ideju da će jednoga dana Novi zavjet biti jedna utvrđena knjiga; u drugom stoljeću većina knjiga je bila prihvaćena od većine, no također nije bilo puno protivljenja uključivanju drugih spisa u kanon; a kada su u četvrtom stoljeću odluke koncila nastojale regulirati pitanje kanona, oni su zapravo potvrdili ono što je već bilo općeprihvaćeno (Barton, 1997, 14–15). Slično Bartonu, Allert predlaže da se težište u proučavanju pitanja kanona mora preusmjeriti s pitanja “What is in and what is out?” prema pitanju “How did these documents function?” (Allert, 2007, 51). Ili kao što kaže Barton (koji slijedi prijedlog Franza Stuhlhoferova) “the important question is not *whether* particular

7 Pojam kanon može značiti “autoritativno pravilo” i može se primijeniti na knjige u kojima se pravilo vjere posreduje s autoritetom, ili može značiti “utvrđen popis”. Prema tome, “if we use the term in the first sense, we are likely to endorse Zahn’s assessment... and argue that most of our New Testament was canonical by the early second century: most of these books were recognized as texts that Christians should take seriously, and to which authority was ascribed. If we adopt the second definition, we cannot date ‘canonization’ much before the fourth century, and Athanasius’ Festal Letter 39, which is the first text in which Scripture are explicitly said to be ‘of’ or ‘not of’ the ‘canon’” (Barton, 1997, 12). Drugačije rečeno, kanon može označavati knjige koje su autoritativne, ali u smislu “utvrđena popisa” ne označava samo autoritativne knjige, već i isključuje ostale. Kanon kao utvrđen popis postavlja ograničenja knjigama koje se prepoznaju i prihvaćaju kao svete (Barton, 1996, 78).

8 Međutim to ima velikog utjecaja na način na koji gledamo na *sola Scriptura* jer se *sola Scriptura* temelji na zatvorenom novozavjetnom kanonu kao najvažnijem izvoru autoriteta za kršćansku vjeru, doktrinu i praksu.

books were cited, but *how often* they were cited” (Barton, 1997, 16–17).

Odgovor na to pitanje uključuje pravljenje razlike između tri *kategorije/klase* spisa (na temelju toga koliko su često citirana) i tri *razdoblja* tijekom kojih su navođena (prvo, drugo i treće te četvrto stoljeće).⁹ Prva kategorija koja uključuje sinoptička evanđelja, Ivanovo evanđelje i glavne Pavlove poslanice navodi se vrlo često u sva tri razdoblja. Druga kategorija uključuje ostatak Novog zavjeta (uključujući Djela) i te knjige se navode puno manje. U treću kategoriju spadaju knjige koje se vrlo malo navode i koje će kasnije biti isključene iz kanona. Čak i u najranijem razdoblju te knjige/dokumenti nisu ni približno toliko puno navođene kao knjige druge kategorije.

U prvom razdoblju glavna jezgra Novog zavjeta predstavlja glavni izvor autoriteta za kršćane te ne postoje nikakve ozbiljnije nesuglasice glede sinoptika, Ivana i glavnih Pavlovih poslanica. U nekoliko navrata ti se dokumenti navode kao “Pismo”, ali se koriste više nego Stari zavjet, što ukazuje na to da je ta jezgra Novog zavjeta bila za kršćane važnija nego Stari zavjet. Knjige druge kategorije (prema učestalosti njihovog korištenja u tome razdoblju) su Djela, katoličke poslanice, neke manje Pavlove poslanice, Otkrivenje i *Hermin Pastir*. U treću kategoriju spadaju apokrifna evanđelja i ostale knjige (koje u konačnici neće biti uključene u kanon) jer se ne navode ni približno često kao knjige prve kategorije.

U drugom razdoblju (drugo i treće stoljeće) knjige druge kategorije navode se češće, a Stari zavjet se koristi jednako kao i Novi zavjet. Ne postoji razlika između kanonskih i izvankanonskih knjiga, već postoje knjige koje se češće navode, knjige koje se manje navode te knjige koje se koriste za neke određene svrhe. Knjige prve kategorije imaju siguran status, a nesuglasice obuhvaćaju: da li određena knjiga treba biti odbačena u cijelosti ili joj se može dopustiti podređeni status; da li postoje jedna, dvije ili tri Ivanove poslanice; te da li je autor poslanice Hebrejima Pavao ili ne.

U trećem razdoblju odluke glede kanona postaju utvrđene, ali je trostruka podjela još uvijek prisutna. Uz kanonske knjige (često navođene knjige) i one koje su odbačene (malo navođene knjige) postoje knjige poput *Hermin Pastir*, *Didahe* i neke apokrifne knjige koje se koriste za katekizam.

Zaključno, umjesto korištenja naziva *kanonsko - nekanonsko* ili *što je unutra*, a *što vani*, (što je djelomično pogrešno jer mi govorimo o vremenu gdje naše suvremeno shvaćanje kanona nije bio prisutno u shvaćanju ljudi ondašnjeg vremena) u povijesti razvoja kanona kao i u patrističkoj literaturi trajno je prisutna trostruka podjela knjiga/dokumenata na tri kategorije na temelju toga *koliko se često* navode i koriste. Učestalost njihovog korištenja pokazuje nam koliki su autoritet posjedovali u ranoj Crkvi, ali što je još zanimljivije, primjetna je zapanju-

9 Za detaljnije informacije vidi Barton, 1997, 17–24; Allert, 2007, 48–52.

juća postojanost u učestalosti njihovog korištenja. To također pokazuje da pitanje autoriteta za crkvenu doktrinu, život i praksu nije nužno bilo povezano s idejom kanona Svetog pisma. Teološka prepucavanja oko terminologije ne mijenjaju način na koji je Crkva od samih početaka prihvatila, prepoznala i pridala autoritet određenim dokumentima. Ideja autoriteta prisutna je od samih početaka Crkve bilo da je povezana s idejom *Pisma* ili *kanona* kao službenog popisa autoritativnih knjiga, ali ne izvire niti ovisi nužno o njima (Pismu ili kanonu). Drugim riječima, određeni dokumenti bili su autoritativni, ali ne samo zato što su bili dijelom kanona ili se navode kao *Pisma*.

SOLA SCRIPTURA U ODNOSU NA FORMIRANJE KRŠĆANSKOG KANONA - TEOLOŠKO GLEDIŠTE

U drugom dijelu članka želim pokazati kako bi povijesno shvaćanje nastanka kanona Novog zavjeta trebalo teološki informirati protestantsku doktrinu *sola Scriptura*. Time ne niječem božansko nadahnuće Biblije kao i to da Biblija predstavlja konačni autoritet za kršćansku vjeru, doktrinu i praksu. Naprotiv, nastojim uspostaviti ono što vjerujem da je ispravna uloga nadahnuća u procesu stvaranja kanona kao i temelj na kojem se autoritet Biblije može ispravno tvrditi.

Budući da se *sola Scriptura* (pored Starog zavjeta) temelji na zatvorenom kanonu Novog zavjeta (popisu dvadeset sedam knjiga kojima se ne smije ništa nadodati niti oduzeti) *sola Scriptura* se teološki može osporiti na nekoliko načina: a) prema tezi ovog članka, autoritet dokumenta Novog zavjeta leži u činjenici da oni svjedoče o *Isusovom događaju* (Jesus event) i predstavljaju pisani zapis apostolske poruke, a ne zato što su božanski nadahnuti. Nadalje, vjerujem da je pitanje nadahnuća bio sporedan razlog za njihovo prihvaćanje i postavljanje unutar autoritativnih dokumenata novozavjetnog kanona; b) spisi/dokumenti (koji će jednoga dana biti spojeni zajedno u kanon Novog zavjeta) nisu predstavljali *jedini konačni* autoritet za ranu Crkvu. Prema tome, Rimokatolička crkva s pravom ističe da *sola Scriptura* zapostavlja ulogu i važnost usmene predaje u ranoj Crkvi; c) *sola Scriptura* stvara probleme u tumačenju Biblije. Iako se može reći - ako netko tumači Bibliju na pogrešan način da problem nije u Bibliji ili *sola Scripturi*, već u onome tko ju pogrešno tumači, takav stav pretpostavlja da je Biblija pala s neba kao završeni proizvod koji je bio spreman za uporabu u životu rane Crkve. Međutim, ja smatram da je rana Crkva bila zaokupljena više s ispravnim tumačenjem Pisma nego sa stvaranjem zatvorene liste autoritativnih knjiga. U ostatku članka slijedi osvrt na ova tri problema.

Autoritet novozavjetnih dokumenata

Allert iznosi sljedeći stav za koji tvrdi da predstavlja tipičan evanđeoski pogled na kanon Novog zavjeta:

“Many assume that as soon as a New Testament document was available, it was consciously separated from all other noncanonical documents and added to a growing New Testament canon... the closing of the New Testament canon occurred when the final document was received and added by the apostles, resulting in our twenty-seven-book New Testament” (Allert, 2007, 38).

Ključni element u tom procesu je bilo božansko nadahnuće. Prepoznavanje nadahnuća koje je određeni dokument posjedovao je bilo presudno za uvrštavanje u kanon na način da Crkva nije izabrala koji dokumenti će biti uključeni u kanon, već su dokumenti zbog kvalitete nadahnuća sami sebe nametnuli Crkvi (Allert, 2007, 12, 58). Dakle, matrica otprilike izgleda ovako: autoritet određenog dokumenta nalazi se u njegovoj nadahnutosti - nadahnutost je isključivo povezana i nalazi se jedino u apostolskim spisima - apostolski spisi su autoritativni jer su nadahnuti - vrhovni autoritet za Crkvu jest Pismo/kanon Novog zavjeta.

U odgovoru na ovakvu matricu potrebno je istaknuti dvije stvari. Prvo, činjenica da je Biblija nadahnuti nije upitna. No upitno je da li se nadahnuće može pripisati jedino i isključivo kanonskim knjigama (Allert, 2007, 58). Odgovor na ovo pitanje bi bio da u ranoj Crkvi nadahnuće nije bilo ograničeno jedino i isključivo na određeni broj spisa¹⁰ nego se smatralo da nadahnuće pripada Crkvi općenito. Shodno tome, tvrditi da autoritet nekog dokumenta leži isključivo u njegovoj nadahnutosti značilo bi da sve ostalo što se smatra nadahnutim posjeduje autoritet jednak apostolskim spisima.

Drugo, ovakav stav ima poteškoća objasniti sljedeće: zašto se poimanje kanona Novog zavjeta kao zatvorenog popisa knjiga javlja tek u četvrtom stoljeću; zašto se apostolski spisi ne nazivaju uvijek *Pismom*; zašto je za ranu Crkvu pojam *Pismo* bila kategorija koja nije uključivala samo apostolske spise; i zašto je usmena predaja bila toliko prisutna (u smislu njezine važnosti) u životu Crkve? tvrdnja da je nadahnuće glavni razlog za autoritet *Pisma* znači zalagati se za širi kanon od onog koji danas posjedujemo (budući da se pojam *Pismo* nije koristio samo za dvadeset sedam novozavjetnih kanonskih knjiga), a nastanak zatvorene liste novozavjetnog kanona kao autoritativno nadahnutih dokumenata tek u četvrtom stoljeću postavlja pitanje zašto, ako posjedovanje nadahnuća čini Pismo konačnim autoritetom za Crkvu, Crkva nije zatvorila kanon Pisma ranije? Jedino prikladno rješenje na sva ova pitanja je to da autoritet Pisma ne leži u njegovoj

10 Allert daje primjere na koje su sve načine crkveni oci razumjeli nadahnuće (185–88).

nadahnutosti, već u činjenici da ono sadrži nepatvoren i izvorni pisani zapis Isusovog događaja i apostolske poruke.

U skladu s time, slažem se s Zahnom da je izvorni kanon za kršćanstvo Isus Krist - njegov život i njegova poruka, a autoritet novozavjetnih dokumenata nalazi se u apostolskom svjedočanstvu koje oni posreduju. Ovo poimanje ponekad se naziva "kanonom prije kanona". Ridderbos (1959, 192) također tvrdi:

The foundation for this Canon lies in the history of redemption itself, i.e., in what God has done in the coming and the redeeming work of Jesus Christ. In other words, the significance of the Canon, as a distinctive and authoritative report of what happened 'when the time had fully come' and as an objective and fixed norm for faith and life, is given in the New Testament history of redemption itself.

Zajedničko Zahnu i Ridderbosu je to što smatraju apostolsko svjedočanstvo *kanonom* ili stvarnim *mjerilom* koje daje autoritet svemu ostalome. U skladu s time Isusov događaj i apostolska poruka ne providaju samo temelj za autoritet novozavjetnih dokumenata, nego predstavljaju i konačni autoritet za ranu Crkvu.

Konačni autoritet za ranu Crkvu

Budući da je novozavjetni kanon nastao tako kasno i budući da su i drugi dokumenti osim današnjih dvadeset sedam novozavjetnih dokumenata bili nazivani *Pismima*, nameće se pitanje što zapravo predstavlja konačni autoritet za Crkvu u prva četiri stoljeća. Široka uporaba pojma *Pismo*, kao i to što je kanon Novog zavjeta zatvoren tek nakon tristotinjak godina, ostavlja otvoren prostor za priznavanje drugih izvora autoriteta osim Novog zavjeta ili *Pisma*. Rješenje nije da smatramo Bibliju ili crkvenu tradiciju konačnim autoritetom za ranu Crkvu. Naprotiv, *konačni autoritet* jest Isus - njegov život i njegova poruka koja se prvotno prenosila u usmenom obliku i u konačnici je bila zapisana. Prije nego što je kanonsko nasljeđe Crkve bilo razvijeno, koje je između ostalog uključivalo *kanon vjere* (regula fidei) i *kanon Pisma*, u Crkvi je već bio prisutan jedan kanon - kanon Isusa Krista.

Ako je ono što predlažem točno, to nam pomaže razumjeti zašto je rana Crkva primila i prihvatila poruku Radosne vijesti kao ispunjenje Starog zavjeta, zašto je apostolska potvrda i prenošenje poruke Radosne vijesti bilo toliko važno za Crkvu, zašto je Crkva bila toliko "nemarna" u korištenju pojma *Pismo*, zašto je bila toliko "spora" u određivanju kanona *Pisma* i zašto je usmena predaja nastavila biti prisutna uz bok pisanim dokumentima te je uživala veliku važnost. Jedini zadovoljavajući odgovor je taj da je najveći autoritet bilo nešto što je bilo zajedničko i *Pismu*, i *kanonu*, i *tradiciji*, ali nije se nalazilo samo u *Pismu*, *kanonu* ili

tradicii. Najveći autoritet se nalazio u apostolskom svjedočanstvu o Isusu Kristu i sve što je odražavalo taj *kanon*, bilo da je to *Pismo, pravilo vjere, usmena predaja*, Stari zavjet ili *kanon Novog zavjeta*, posjedovalo je jednak položaj dokle god je odražavalo i bilo vjerno izvornom apostolskom svjedočanstvu.¹¹

***Sola Scriptura* ili *solo Scriptura* - problem tumačenja**

Tvrditi da je *Pismo* konačni i najveći autoritet za Crkvu je jedna stvar, ali znati što točno taj autoritet poučava i zapovijeda je druga stvar. I upravo ovdje *sola Scriptura* ima veliki problem. McGrath ispravno ukazuje na glavni problem: “Texts need to be interpreted. There is little point in treating a certain text as authoritative or normative if there is serious disagreement concerning what that text means” (McGrath, 2001, 157). McGrathovoj tvrdnji se može izreći primjedba da ako netko pogrešno tumači Bibliju, to onda nije problem Biblije ili *sola Scriptura* vjerovanja, već je problem u onome tko Bibliju tumači na pogrešan način. No McGrath ispravno ističe da nema puno smisla smatrati nešto konačnim autoritetom ako nije jasno *što* taj vrhovni autoritet govori, zahtjeva i očekuje. Nažalost, crkve koje su izgrađene na reformacijskoj baštini često uzimaju Bibliju ne kao mjerilo kojemu se trebaju podložiti, već kao izvor za dokazivanje svojih teoloških tvrdnji (Barton, 1996, 77–8). Ako moja primjedba nije ispravna, kako onda objasniti tolike razlike među protestantima u gotovo svim važnim teološkim pitanjima? I sve te razlike dolaze iz različitog tumačenja/shvaćanja iste Biblije.

Kada su različiti apostolski spisi stavljani u zatvorenu zbirku (kanon Novog zavjeta u četvrtom/petom stoljeću) kao jedna cjelina i potvrđeni autoritativnima kao ni jedan drugi dokument ili kolekcija dokumenata

“then it would have to be susceptible of a unitary interpretation, much as an individual book would be... Just as there can be no inconsistency within a Scriptural book... so there can be none among the different books that comprise a closed canon” (Barton, 1996, 79–80).

Abraham tvrdi slično:

- 11 Prema Grantu, Pavao je uz Stari zavjet smatrao autoritativnim “vaguely defined group of oral traditions related to what Jesus has done and said” (1970, 1:286). Prema Meyeu “the ultimate authority for the primitive Church was the living authority of the risen Lord Himself” (1979, 1:601). Bruce objašnjava: “The earliest Christians did not trouble themselves about criteria of canonicity; they would not have readily understood the expression. They accepted the Old Testament scriptures as they had received them: the authority of those scriptures was sufficiently ratified by the teaching and example of the Lord and his apostles. The teaching and example of the Lord and his apostles, whether conveyed by word of mouth or in writing, had axiomatic authority for them” (1988, 255).

“The appeal to Scripture as the foundation of theology required that the Bible be unequivocal in its teaching. The Bible must exhibit the kind of clarity and distinctness in its message which all can grasp on their own with relative ease” (Abraham, 2006, 150).

To je premisa koja stoji u pozadini *sola Scriptura* vjerovanja i u početku reformatori su bili optimistični u svojem vjerovanju da običan pobožni vjernik može čitati Pismo i razumjeti značenje biblijskih redaka. Međutim, nesuglasica između Luthera i Zwinglija pokazala je da jasnoća Pisma nije uvijek i u svakom pogledu očita. Prema tome, iako svaki vjernik ima pravo tumačiti Pismo, reformatori su prepoznali da je na nekim mjestima Pismo nejasno (McGrath, 2001, 162–3). U tom slučaju, Pismo je potrebno tumačiti Pismom. Crkvena tradicija nije u potpunosti odbačena, no reformatori su nastojali ukloniti sve ljudske dodatke svjedočanstvu Pisma. Prema tome, kada tradicija tvrdi nešto što nije izričito posvjedočeno u Pismu, takvo učenje mora se odbaciti (Abraham, 2006, 159).

Zaključno: glavna poruka Pisma jasna je i očita svima; tradicija se prihvaća ukoliko svoje tvrdnje može opravdati na temelju Pisma; nejasne teološke doktrine moraju se objasniti uz pomoć teologa (Bloesch, 1989, 66) i uz pomoć ostalih dijelova Pisma. Na taj način, reformatori su bili u mogućnosti kritizirati Rimokatoličku crkvu koja je razvila razne doktrine i prakse što nisu bile u skladu s Pismom, kao i radikalne reformatore koji su naginjali individualizmu i uzdizanju osobne prosudbe iznad zajedničkog mišljenja i stava kršćanske Crkve (McGrath, 2001, 155).

Prava bitka za Bibliju uvijek se vodi u području tumačenja jer onaj koji je u poziciji da tvrdi ispravnost svojeg tumačenja nalazi se u poziciji autoriteta. Shodno tome, ako Biblija kao najveći autoritet ne posreduje jasnu, jednostavnu i razumljivu poruku, ili služi samo za potvrđivanje doktrine ili prakse koju netko već po navici ili uporabom drži ispravnom, tada Biblija prestaje biti autoritetom. Zato je rana Crkva u svojoj borbi s gnosticizmom razvila *pravilo vjere* jer je bila svjesna da *sola Scriptura* nije dovoljna, budući da su obje strane koristile i pozivale se na *iste* dokumente, ali s *različitim* zaključcima.

Da bi se nosili s Rimokatoličkom crkvom i radikalnim krilom Reformacije, magistratski reformatori (Luther, Calvin i dr) razvili su dva pristupa glede tumačenja Biblije: a) različite katekizme (ili u Calvinovom slučaju *Institucije*) koji su služili kao filteri uz pomoć kojih bi pojedinci bili u mogućnosti lakše tumačiti Pismo; b) “političku hermeneutiku” koja je bila prisutna u slučaju kada bi *gradsko vijeće* odlučivalo o teološkim pitanjima. Odgovornost tumačenja Pisma koja je prethodno bila u rukama pape ili ekumenskih koncila sada je bila prenesena na gradska vijeća (McGrath, 2001, 163).

Sola Scriptura je prije svega hermeneutičko pitanje - ona tvrdi da je Pismo dovoljno i primjereno da tumači samo sebe te predstavlja reakciju protiv stava da

tumačenje Pisma zahtjeva izvanjsku pomoć, u ovom slučaju biblijski neutemeljenu crkvenu tradiciju (Gamble, 1989, 230). Drugim riječima, *sola Scriptura* je prije svega zaokupljena s autoritativnim tumačenjem, a ne samo s ulogom Biblije kao konačnog autoriteta za Crkvu. Radi se dakle i o tumačenju Biblije, a ne samo o položaju Biblije. Prema tome, ako se želi tvrditi da Pismo tj. Biblija predstavlja konačni autoritet za Crkvu, tada se mora ponuditi i autoritativno tumačenje Biblije, a protestantizam sa svom svojom podijeljenošću teško da je u stanju to učiniti. I upravo protestanti svojom rascjepkanošću u tumačenju Biblije čine Bibliju nevjerodostojnom.

U tu svrhu predlažem dva načela koja nam donekle mogu pomoći u tumačenju Biblije: a) *patrističko razdoblje kao kanon* - apostolsko i patrističko razdoblje u neku ruku predstavlja temelj kršćanske vjere kao ni jedno drugo razdoblje u povijesti Crkve (Williams, 2005, 362). To je razdoblje u kojem su utemeljene doktrine o Bogu, Isusu i Duhu Svetome, razne vjeroispovijesti te je razvijena terminologija i teološki koncepti koji se i danas koriste (Williams, 2005, 378); b) *Pismo tumači Pismo* - ako je Barton u pravu kada kaže da "all the writings that make up this unique Scripture must be consistent with each other. Since they are... divinely ordained collection, they must create a harmony among themselves" (Barton, 1996, 72), to znači da je načelo "neka Pismo tumači Pismo" itekako valjano.

ZAKLJUČAK

Svrha ovog članka je procjena i ispitivanje kredo *sola Scriptura* na temelju povijesnih i teoloških činjenica koje su rezultat nekoliko stoljeća dugog procesa nastanka i oblikovanja novozavjetnog kanona. Kao rezultat toga, moj zaključak je da se *sola Scriptura* u nekim stvarima može potvrditi, ali u nekim dijelovima mora biti revidirana i izmijenjena.

Kao što Barton primjećuje, razgovor o nastanku novozavjetnog kanona često se usmjerava na precizno određivanje značenja i definicije pojmova kao što su *Pismo* i *kanon*. U skladu s time, moguće je ustvrditi postojanje kanona krajem prvog stoljeća (Zahnova pozicija) ili tek krajem četvrtog stoljeća (Sundbergova pozicija). Ali i Zahn i Sundberg su u pravu jer je Crkva od početka posjedovala određene autoritativne dokumente, ali ih nekoliko stoljeća nije skupila zajedno u jednu zbirku. Umjesto raspravljanja o riječima i definicijama, bolje je obratiti pažnju na to koliko i u kojoj mjeri su ti dokumenti/knjige bile korištene. Na taj način htio sam pokazati da se autoritet za crkvenu doktrinu, život i vjeru, iako povezan s idejom novozavjetnog kanona ili Pisma, zapravo nalazi i izvire negdje drugdje.

Tvrdeći da zatvorena zbirka novozavjetnog kanona/Biblije predstavlja konačni i najveći autoritet za Crkvu, *sola Scriptura* neizbježno upada u dvije zamke.

Crkveni oci su često nazivali nekanonske dokumente *pismima*, a za nastajanje novozavjetnog kanona kao zbirke bilo je potrebno nekoliko stoljeća. Prema tome, ako se *sola Scriptura* želi dosljedno primijeniti na same početke Crkve, onda protestantizam mora prihvatiti širi novozavjetni kanon (ako je pojam *Pisma* jednak *kanonu*), ili priznati da je moguće manje-više tvrditi postojanje *sola Scriptura* tek nakon vremena Atanazija. Ako je ovo što predlažem točno, to ostavlja pitanje autoriteta za ranu Crkvu u prvih par stoljeća donekle nejasnim. U skladu s time, Williamsova tvrdnja da ranim kršćanima “tradition was not conceived as an addition to Scripture nor as a source which functioned apart from Scripture. No matter how much one relied on the role of the tradition to govern faith, it did not preclude *the primacy of Scriptural authority*” [moj naglasak] (Williams, 2005, 364) ne stoji zbog stvari koje sam upravo rekao. Rješenje za pitanje autoriteta mora se potražiti negdje drugdje, a ne u isticanju jednog iznad drugog (u ovom slučaju stavljanje autoriteta Pisma iznad usmene predaje).

U članku sam ustvrdio da se autoritet novozavjetnih dokumenata ne nalazi u njihovoj nadahnutosti, već u činjenici da sadrže nepatvoren i izvoran pisani zapis Isusovog događaja i apostolske poruke. Novozavjetni kanon je poseban i autoritativan izvještaj onoga što se desilo u povijesti spasenja. Međutim, nadahnuće je nešto što nije bilo isključivo s budućim novozavjetnim dokumentima. Nadalje, Isusov događaj i apostolska poruka nisu samo temelj autoriteta Biblije, već predstavlja i konačni autoritet za Crkvu. To objašnjava zašto je sve što je odražavalo taj kanon bilo da se radi o *Pismu, pravilu vjere, usmenoj predaji* ili nečemu drugome imalo jednaki autoritativan položaj u životu Crkve.

Razumijevanje da se konačni autoritet za Crkvu nalazi u apostolskom svjedočanstvu o Isusovom događaju ima veliki utjecaj na trenutnu raspravu između rimokatolika i protestanata na dva načina. Prvo, tvrdnja da se pozicija vrhovnog ili konačnog autoriteta Biblije nalazi u njezinom nadahnuću¹² može se odbaciti, a

12 “Scripture is inspired but, how that inspiration functions is not explained... Therefore, if the Bible does not give a theory of inspiration, we must be cautious about making inerrancy the logical conclusion of it” (Allert, 2007, 171-2). Iako u ovom članku ne želim pisati za ili protiv nepogrešivosti Biblije, Kevin J. Vanhoozerova primjedba je vrijedna navođenja: “... is inerrancy itself a hermeneutic? Our preliminary response must be, ‘Yes and no.’ Positively, inerrancy assumes the ultimate unity of the Bible, a crucial hermeneutical premise. On the other hand, simply to assume the Bible’s truth is not yet to say what it means... We need to distinguish the text as a truth-bearer from the interpretation (or the interpreter) as a truth-bearer. The Bible’s witness to its subject matter is always true; the interpreter’s witness to the text, by contrast, suffers from various forms of existential short-sightedness, confessional tunnel vision, and cultural myopia. Yet the vocation of the interpreter is to be nothing less than a witness to the truth of the text and hence to the subject matter that it attests... is inerrancy a theory of interpretation? As we have seen, the assumption that the Bible exhibits a unified truth, while a vital hermeneutical presupposition, nevertheless underdetermines the exegetical results. Just as in-

da se nimalo ne ugrozi pozicija Biblije kao konačnog autoriteta za Crkvu. Nema potrebe braniti položaj Biblije uz pomoć izvanbiblijske teorije o nadahnuću kada se njezin položaj može obraniti na temelju povijesnih dokaza i činjenica. Drugo, vrhovni autoritet apostolskog svjedočanstva Isusovog događaja znači da sve što odražava i svjedoči za taj događaj s pravom posjeduje autoritet za Crkvu. Prema tome, ne može se tvrditi da je Biblija iznad tradicije ili da Crkva sa svojom tradicijom stoji iznad Biblije i tome slično. Svi oni stoje pod autoritetom Isusovog događaja i apostolske poruke.

No što danas nakon 2000 godina predstavlja konačni i najveći autoritet za Crkvu? Da li je to papa, tradicija, Biblija, nešto drugo...? Odgovor je samo jedan: Biblija. Daytonove riječi su značajne: "The oral gospel had become written. Another step was inevitable. The written canon must be closed, especially as writings of doubtful origin and significance multiplied" (Dayton, 1976, 33–34). Također Barton kaže: "... the texts in the canon are a unique, and uniquely authoritative... Any thoughts or idea that conflict with what is in this authoritative collection must be false" (Barton, 1996, 72). Konačni autoritet Biblije dolazi iz činjenice da je Biblija zapis *usmenog Evanđelja i zbirka dokumenata* koja posjeduje *jedinstveni autoritet*. Za razliku od svega drugoga u životu Crkve, Biblija je zapis i u naše vrijeme jedini autoritativni svjedok apostolske poruke i Isusovog spasonosnog događaja. Prema tome, Biblija kao takva posjeduje najveći autoritet za Crkvu u svakom pogledu.

I konačno, *sola Scriptura* je u svojoj srži hermeneutičko pitanje jer krajnji cilj tvrdnje da Biblija predstavlja konačni autoritet je skretanje pažnje na ono što Biblija govori. Drugim riječima, isticanjem onoga što Biblija *jest* želi se potvrditi autoritet i važnost onoga što Biblija govori. No ako netko tvrdi da je Biblija vrhovni autoritet za život, praksu i vjeru, a nije u stanju ponuditi njeno smisleno i točno tumačenje, autoritet Biblije neminovno dolazi pod upitnik. Prema tome, kada se na temelju Biblije nude suprotna teološka tumačenja, ona izravno utječu na Bibliju i srozavaju njezinu važnost i položaj. U doba reformacije borba se nije vodila samo na području *Biblija* nasuprot *tradicije*, već i u pitanju tko ima pravo tumačiti Bibliju. Pitanje je bilo da li Pismo tumači samo sebe ili je Crkva dužna ponuditi ispravno tumačenje. Dakle, borba se nije vodila samo za ono što Biblija *jest*, već i za ono što ona *kaže*. No pitanje koje se treba danas postaviti jest sljedeće: može li protestantizam nakon 500 godina postojanja, unatoč podijeljenosti i teološkim suprotnostima unutar sebe, ponuditi ispravna, smislena i nadasve autoritativna tumačenja Biblije?

spiration does not tell us what the Bible means or how it functions as an authority in theology... so inerrancy - the belief that the Bible speaks truly in all that it affirms - does not necessarily generate interpretative agreement even among those who hold to it" (Vanhoozer, 2005, 97).

Ako vjerujemo da Pismo (*sola Scriptura*) za nas danas predstavlja konačni i najveći autoritet za Crkvu, tada moramo shvatiti da ne postoji razlika između Isusovog događaja i apostolskog svjedočanstva/propovijedanja koje imamo zapisano na stranicama Novog zavjeta. Ako je to tako, onda i danas ne bi trebalo biti nikakve razlike između Isusove poruke i načina na koji mi vjerujemo, prakticiramo i živimo kršćansku vjeru unatoč tome što iza nas imamo 2000 godina crkvene povijesti i teološkog razvoja. No milijun kuna vrijedno pitanje je kako postići i ostvariti taj ideal...

LITERATURA

- Abraham, William J. (2006). *Canon and Criterion in Christian Theology*. NY: Oxford University Press.
- Allert, Craig D. (2007). *A High View of Scripture?* Grand Rapids: Baker Academic.
- Barton, John (1996). "The Significance of a Fixed Canon of the Hebrew Bible." Str. 67–83 u: *Hebrew Bible, Old Testament: the history of its interpretation*. Urednik Magne Saebo. Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1996.
- Barton, John (1997). *Holy Writings, Sacred Text*. Louisville: Westminster John Knox Press, 1997.
- Bloesch, Donald G. (1989). *Osnove evanđeoske teologije*. Novi Sad: Dobra vest.
- Bruce, F. F. (1988). *The Canon of Scripture*. Downers Grove: IVP.
- Dayton, Wilber T. (1967). "Factors promoting the formation of the New Testament canon." *Bulletin of the Evangelical Theological Society* 10.1, 28–35. Online: http://www.biblicalstudies.org.uk/canon_nt.php. Posjet: 23. travnja 2010.
- De Jonge, Henk Jan (2003). "The New Testament Canon", u: *The Biblical Canons*. Urednik J. M. Auwers & H. J. De Jonge. Leuven: Leuven University Press, str. 309–319. Online: <http://www.ntgateway.com/canon/>. Posjet 15. travnja 2010.
- Donner, Theo (1982). "Some Thoughts On The History Of The New Testament Canon." *Themelios* 7.3, 23–27. Online: http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/themelios/canon-nt_donner.pdf. Posjet 19. travnja 2010.
- Gamble, Harry Y. (1989). The Canon of the New Testament, u: *The New Testament and Its Modern Interpreters*. Urednik E. J. Epp & G. W. MacRae. Philadelphia: Augsburg Fortress Publishers, 201–235.
- Grant, R. M. (1970). The New Testament Canon, u: vol. 1 of *The Cambridge History of the Bible: From the Beginnings to Jerome*. Urednik P. R. Ackroyd

- & C. F. Evans. Cambridge: Cambridge University Press, 284–308.
- Hembd, Albert (2007). "The Doctrinal Views of Dr. Kurt Aland." *Quarterly Record* 579: 17–40. Online: http://www.trinitarianbiblesocietyusa.org/about_the_society/quarterlyrecord.html. Posjet 20. travnja 2010.
- McCarthy, James G. (2004). *Evandjelje po Rimu*. Krapina: Baptistička crkva Emanuel & Teološka biblijska akademija.
- McGrath, Alister E. (2001). *Reformation Thought*. Oxford: Blackwell Publishing.
- McMahon, Matthew. "The Doctrine of Sola Scriptura in a Nutshell." *A Puritan Mind com*. Online: <http://www.apuritansmind.com/Creeds/McMahonSolaScriptura.htm>. Posjet 20. travnja 2010.
- Meye, R. P. (1979). Canon of the NT, u: vol. 1 of *The International Standard Bible Encyclopedia*. Urednik Geoffrey W. Bromiley. Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company, 601–606.
- Reuss, Edward (1891). "History of the Canon of Holy Scriptures in the Christian Church." Edinburgh: R. W. Hunter. Online: <http://www.archive.org/details/historyofthecano00reusuoft>. Posjet 13. travnja 2010.
- Ridderbos, Herman (1958/1959). The Canon of The New Testament, u: *Revelation and the Bible. Contemporary Evangelical Thought*. Urednik Carl F.H. Henry. Grand Rapids: Baker, 1958 / London: The Tyndale Press, 1959, 189–201. Online: http://www.biblicalstudies.org.uk/ipaper/rev_henry_12.html. Posjet 22. travnja 2010.
- Sanders, James A. (1984). *Canon and Community*. Philadelphia: Fortress Press.
- Sawyer, M. James (1991). "Evangelicals and the Canon of the New Testament." *Grace Theological Journal* 11.1: 29–52.
- Vanhoozer, K. J. (2005). "Lost in Interpretation? Truth, Scripture, and Hermeneutics." *Journal- Evangelical Theological Society* 48 no.1: 89–114. Online: http://www.etsjets.org/files/JETS-PDFs/48/48-1/48-1-pp089-114_JETS.pdf. Posjet 20. travnja 2010.
- Webster, William (1999). "What did the Early Church believe about the authority of Scripture? (sola Scriptura)." Online: http://www.christian_answers.net/q-eden/sola-Scriptura-earlychurch.html. Posjet 22. travnja 2010.
- Williams, D. H. (2005). "The Patristic Tradition as Canon." *Perspectives in Religious Studies* 32: 357–79.

Ervin Budiselić

Impact of the Formation of the New Testament Canon on the Creed of *Sola Scriptura*

Summary

The purpose of this article is to evaluate and test the creed of *sola Scriptura* against the historical and theological implications of the several-centuries-long process of the formation of the NT canon. As a result of all this, the author thinks that *sola Scriptura* can be affirmed in some aspects, but in others it must be revised and changed. Historically speaking, *sola Scriptura* accepts only twenty-seven NT canonical books (along with the OT) as the ultimate authority for the church's life and faith. However, since the term canon was not used for a closed list of the books from which nothing can be taken and nothing added until Athanasius in 367 AD, and since in the first four centuries, the term Scripture was applied more broadly than just to today's twenty-seven NT canonical books, it cannot be claimed that *sola scriptura* is the original teaching of the early church. Accordingly, if Protestantism continues to claim *sola Scriptura* as the historical and original teaching of the church, then for the sake of historical correctness, it must either include more books as ultimately authoritative Scriptures than just today's twenty-seven NT books, or not claim *sola Scriptura* until the time of Athanasius. Theologically speaking, the author argues that the NT canon was not the ultimate authority for the life and faith of the early church. Instead, the author suggests that the ultimate authority for the early church was the gospel message that was proclaimed by Jesus and which continued to be proclaimed by the church in oral and eventually in written form. Accordingly, the NT documents were recognized as authoritative primarily because they testified about the Jesus event and contained a written record of the gospel that was proclaimed by Jesus and the apostles, and not because they were inspired by God. Instead of focusing on the precise meaning and definitions of terms like Scripture and canon, the author suggests that focus should be placed on how much and in what measure these writings/books were used, that is, to make distinction between three categories/classes of writings (based on how often they were cited) and three stages through which these writings were cited (in the first, second, third, and fourth centuries).